

Szentes Tamás és szerzőtársai: Fejlődés–versenyképesség–globalizáció II.*

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 292 oldal, ISBN: 963 05 8316 X

Szentes Tamás neve fémjelzi a Fejlődés–versenyképesség–globalizáció című kétkötetes művet, ami *munkaközösség kollektív munkájának* eredménye. Jelen írás a második kötetet mutatja be, azonban megkerülhetetlen, hogy néhány szóban szóljunk az első kötetről¹ is, hiszen a két kötet együtt alkot egy egészet. Az első kötet (*Szentes és szerzőtársai* [2005]) az elméleti és módszertani alapokat tartalmazza, valamint néhány gyakorlati következtetést. Ezek szolgálnak a második kötet empirikus elemzéseinek és esettanulmányainak háttéréül.

Az első kötet, a könyv címének megfelelően, a fejlődés, globalizáció, versenyképesség kérdésköreit tárgyalta behatóan, majd a természeti erőforrások, a fenntartható fejlődés és a világgazdasági versenyképesség vizsgálata került a középpontba. Végül betekintést nyújtottak a szerzők a globalizáció és a regionalizáció értelmezésébe, és bemutatták a folyamatok nemzeti fejlődésre gyakorolt hatásait is. Az első könyv második része a *gazdaságpolitikai kérdéseket* vizsgálta: az állam és a piac szerepét a versenyképesség alakításában, majd konkrétan a kereskedelempolitika, az árfolyam-politika, a költségvetési politika és a szociálpolitika szerepét.

A második kötet – amely erőteljesen felhasználja első kötet elméleti alapozását, és ugyancsak tudományos igényességgel megírt mű – jelentősen elmozdul az *alkalmazott közgazdaságtani területek* felé. Az elméleti megállapításokat a szerzők különböző esettanulmányokon vizsgálják, majd a megállapításokat Magyarországra vonatkoztatják, végül normatív következtetéseket is levonnak a magyar gazdaságpolitika számára.

A könyv ezek alapján gyakorlatilag két fő témakör köré épül: az első a *pénzügyi integráció* kérdéseit, tapasztalatait járja körül, majd a *versenyképességet* vizsgálja előbb a világgazdaságba beágyazott Európai Unió, majd Magyarország mint ugyancsak szűkebb és tágabb környezetébe egyaránt beágyazott, de kis, nyitott gazdaság tekintetében. Ezek a részek alkotják a kötet törzsét, amelyet egy zárófejezet követ általános következtetések és gazdaságpolitikai tanulságokat megfogalmazásával.

Az első fejezet a pénzügyi globalizáció *fejlett országokban* elért pozitív és negatív eredményeinek vizsgálatával kezdődik – történelmi kontextusban, valamint a folyamatok leíró statisztikáinak bemutatásával. A legfontosabb megállapítás ezek alapján, hogy az OECD-országokban az elmúlt félszázadban *csökkentek az üzleti ciklusok kilengései*, azaz nőtt a makrostabilitás, ami a pénzügyi integrációval magyarázható (23. o.). A fejezet második részében a szerzők a pénzügyi globalizációnak a *fejlődő országokra* gyakorolt hatását, leginkább ezen országok gazdasági növekedését állítják a középpontba. A fejlődő országok esetében költség–haszon elemzés módszerét alkalmazva, a végkövetkeztetés a következő: a pénzügyi nyitottság közvetlen és közvetett csatornákon keresztül is hozzájárulhat a *gazdasági teljesítmény* javulásához. Számos kivételes eset nehezíti azon-

* A kötet szerzői: Bató Márk, Blahó András, Dorner Anikó, Kutasi Gábor, Magas István, Polyánszki T. Zoltán, Szajp Szabolcs, Szabó Zsolt és Szentes Tamás.

¹ Az első kötetről írt, azt részletesen bemutató könyvismertetőnk lásd *Ricz* [2006].

ban az eltérő fejlettségű, igencsak heterogén országcsoport vizsgálata során az általános gazdaságpolitikai következtetések megfogalmazását. Így e rész legnagyobb haszna az, hogy számba veszi a legfontosabb előnyöket, illetve hátrányokat a vizsgált országokban, valamint az irodalmi eredményeket jól összegző táblázat a 35–36. oldalon.

A világgazdaság fokozódó pénzügyi integrációja kapcsán lényeges megállapítás az, hogy a *zárt gazdaságra építő elméleti modellek* meghaladtá váltak napjainkra, és ennek konkrét következményei vannak, ha kimondott célunk a normatív következtetéseket is lehetővé tevő gazdasági elemzés. Ebből az az általános következtetés vonható le, hogy *új közgazdaságtani paradigmára* van szükség.

A könyv következő fejezetében taglalt kérdéskörnél, a versenyképesség elemzésénél nehéz aktuálisabb témát találni napjainkban. Az *Európai Unió versenyképességének elemzése* a világgazdaság fokozódó integrálódása és az egyre éleződő verseny, valamint az erre reakcióként megfogalmazott lisszaboni stratégia tükrében rendkívüli jelentőségű mind a gazdaságpolitika alakítói, mind a gazdaság szereplői számára. Ennek következtében nagyon divatos a téma, és első látásra talán „lerágott csontnak” tűnhet a versenyképesség vizsgálata. A kötet szerzői azonban messze túllépnek a gyakran megszokott általánosításokon és felszínes megállapításokon: tudományos alapra helyezve vizsgálják a versenyképességet mind számokban, *kvantitatív* módszerekkel, mind minőségi tekintetben, *kvantitatív* eszközökkel.

A második fejezet első része a *versenyképesség összetevőit* vizsgálja, tág keretekben, interdiszciplináris megközelítésben. Az empirikus vizsgálatok során a kiindulópontot többnyire az úgynevezett kohéziós országok (Írország, Spanyolország, Portugália és Görögország) jelentik, míg a tapasztalatok alkalmazása, a kihívások megfogalmazása többnyire a tíz, illetve tizenkettő új tagállamra vonatkozik. Magyarország különös szerepet kap a komparatív elemzések során már ebben a fejezetben is, és a következő fejezet pedig kifejezetten Magyarországra összpontosít.

A versenyképesség minőségi összetevői után a számszerű eredmények bemutatása következik, azaz a *versenyképességi mutatók* elemzése *nemzetközi* összehasonlításban. Ehhez leginkább a Világgazdasági Fórum statisztikáira támaszkodnak a szerzők, és az előnyöket, valamint a hátrányokat emelik ki. A vállalati működés számos területén kiemelkedő az Európai Unió teljesítménye, akárcsak a klaszterek fejlettsége és az érvényes környezetpolitika tekintetében. Erőteljes lemaradás mutatható ki azonban a makrogazdasági környezet területein, az adórendszer hatékonysága gyenge, magas az állam fiskális szerepvállalása és a munkaerő-gazdálkodásban is jelentős az elmaradás az Európai Unióban.

A következőkben a szerzők az EU-csatlakozás kereskedelmi pozíciókra gyakorolt hatásait, a munkaerő-vándorlás és versenyképesség összefüggéseit, valamint a szociális kohézió és decentralizáció szerepét vizsgálják a keleti bővítés tükrében. Következtetéseik lényege: nem minimális, hanem hatékony, *decentralizált államra* van szükség, amely a *részvételi demokrácia* keretei között működik. A decentralizáció sikeres megvalósítása azonban idő- és energiaigényes feladat, aminek során számos veszély jelentkezik, és bizonyos feltételeknek eleget kell tenni a sikerhez. A *sikeres decentralizáció paradoxonja*, hogy aktív és erős központi kormányzatot feltételez, amely nemcsak hajlandó, de képes is a helyi szintek kapacitásainak és jogköreinek növelésére, és egyúttal azok működésének ellenőrzésére. Szükség van továbbá a korábbi, a közigazgatásban még mai is erősen jellemző „szocialista” beidegződések megszüntetésére, a civil társadalom erősítésére, azaz az aktív társadalmi bázis kiépítésére (148–152. o.).

A könyv második részének első fejezetében számos fontos következtetést megfogalmaznak a szerzők, amelyek kiterjednek a versenyképesség *gazdasági, szociális és területi pillérjeire* is. Ezek közül itt az egyik legfontosabb komparatív eredményt emeljük ki, amely szerint a világ legversenyképesebb országaiban az állam erősen javítja a verseny-

képességi pozíciót. Azaz *aktív államra* van szükség, mely hatékonyan kiegészíti a piacot, ahol ez szükséges, és hozzájárul a kompetitív előnyök kialakításához és fenntartásához.

A *feltörekvő országok* elkülönített elemzését már az első részben a pénzügyi integráció hatásainak bemutatásánál is hiányolhattuk, és sajnálatos módon nincs ez másképp az EU versenyképességének vizsgálata során sem. Ez annyiban tűnik hiányosságnak, hogy a világgazdaságba beágyazódott európai integráció versenyképességét hosszú távon nem csak az Egyesült Államok, Japán és az Európai Unió alkotta triád összefüggésében kellene vizsgálni (mint azt a szerzők teszik például a 39. oldalon), hiszen az újonnan iparosodott és feltörekvő gazdaságok már napjainkban is meghatározó versenytársak, és a növekedési képességeiket tekintve a jövőben nem elhanyagolható a hatásuk, világgazdasági szerepük.

A következő részben *Magyarország versenyképességét* először tágan értelmezve regionális – volt szocialista országokkal való – összehasonlításban mutatják be a szerzők. Ezek alapján Magyarország és a többi visegrádi ország *feldolgozó ipari termékeinek* sikeres exportját többek között a nagyobb külföldi tőkebefektetések és ennek következtében az új iparágak megtelepedésére vezetik vissza.

A következő alfejezet témája: a *transznacionális vállalatok hatása* a „nemzeti” versenyképessége. Felmerülhet a kérdés, hogy a szerzők miért Mexikóval vetik össze a Magyarországon zajló folyamatokat. Bár ránézésre a legkülönbözőbb esetek összehasonlításának módszerére gyanakodhatunk, a 167–168. oldalon található érvelés bizonyítja, hogy számos hasonlóság indokolja a külföldi közvetlen beruházások áramlásainak, állományainak és ágazati összetételének összehasonlítását Mexikó adataival. A Világgazdasági Fórum már említett statisztikái alapján Magyarország versenyképessége mind a *mikrogazdasági*, mind a *makrogazdasági* megközelítésben felülértékelt. Ez azt jelenti, hogy a termelékenységet elősegítő mikrogazdasági, valamint az üzleti környezetet is javító makrogazdasági reformok nélkül a gazdasági növekedés jelenlegi szintje nem tűnik fenntarthatónak. A magyar versenyképesség legfontosabb gyenge pontjait a *K+F-tevékenységek hiánya*, elégtelen szintje és a *passzív vállalati tevékenységek* jelentik.

Végül a kötet szerzői számokban is elemzik a magyar versenyképességet, és mindezt regionális – a visegrádi országokkal és Szlovéniával való – összehasonlításban teszik. Nemzetközi kutatások alapján felhívják a figyelmet arra, hogy a *magyar versenyképesség romló tendenciát* mutat mind üzleti, mind növekedési képesség tekintetében. A termelékenységet – bár a számok kedvezők – lerontja az inaktivitás magas aránya.

Szervesen kapcsolódik az elemzésekhez a magyar fejlesztéspolitika vizsgálata. Ennek az alfejezetnek az egyik legfőbb megállapítása, hogy leginkább intézményi és koordinációs kudarcok okozhatják a beavatkozások várt eredményeinek elmaradását. Gyakran a szakmai érveket háttérbe szorították a politikai érdekek. Ez a látványos átpolitizáltság is közrejátszik abban, hogy a tágan vett fejlesztéspolitika sikerének egyik kulcstényezőjeként a szerzők a *bizalom* helyreállítását és a szakmai alapokon álló *konszenzus* kialakítását jelölték meg a kormányzat, a társadalom és a gazdaság szereplői között. A konkrét fejlesztéspolitikai javaslatok a humántőkére, a K+F-re, az informatikai infrastruktúrára és a vidéki elérhetőségekre, a külföldi nagyvállalatok és a kis- és közepes vállalatok közötti kapcsolódásokra, valamint a turisztikai ágazat kiemelt kezelésére vonatkoztak (204–205. o.).

Bár 2006-ban készült a könyv, a versenyképesség vizsgálata során aktuális, gyakran 2006. – helyenként becsült 2007. – évi adatokat találhatunk, és az akkori EU–25-öt szinte mindenütt kiegészítik a két új, 2007. január elseje óta tagállam Románia és Bulgária adataival is. A jelenleg érvényes helyzetképek bemutatásán azonban túlmennek a szerzők, és hosszabb távú trendeket is felvázolnak, valamint a tartós, érvényüket az aktualitás esetleges halványulásával sem veszítő meglátásokat fogalmaznak meg.

Az utolsó fejezet az általánosan levonható következtetéseket és a gazdaságpolitika számára megfogalmazható tanulságokat tartalmazza. Gyakorlatilag összegzi a könyv összes tanulságát, következtetéseit, és elhelyezi a hangsúlyokat, jól jelzi a súlypontokat. Mindenképpen újdonságnak számít a különböző fejlődési és versenyképességi dimenziók szintetizálása: azaz a *gazdasági növekedést* kiegészítik a *környezettel kompatibilis, társadalmilag fenntartható fejlődés* követelményei, mindeközben fontos szerep hárul a *civil szférára*. Az alkalmazott megközelítés tartalmazza továbbá a *területileg* (többé-kevésbé) *kiegyensúlyozott fejlődés* igényét, azzal a megkötéssel, hogy nincsen általánosan elfogadható érvényes mérce, amely minden országra, régióra meghatározná az ideális, „hatékonyak” tekinthető területi különbség mértékét, ez csak a helyi adottságok függvényében dönthető el, a gazdasági, társadalmi és környezeti folyamatok hosszú távú vizsgálatával. Mindezekből adódik, hogy az említett (gazdasági, társadalmi, környezeti és területi) dimenziók együtt alkotják a közgazdasági elemzés egészét. Ebből következik Szentes Tamás szavaival élve, hogy „a *fenntartható fejlődés komplex ... feltételeinek teljesítése paradigmaváltást követel a közgazdasági szemléletben*” (249. o.).

Kiemeljük továbbá az állam szerepének ártértelemezését (250–255. o.), azaz annak leírását, hogy mikor mit lehet és kell tennie az államnak. Ennek tükrében nem az állam mérete a kérdés, hanem az, hogy milyen funkciókat és hogyan lát el, azaz működése mennyire hatékony és demokratikus. Erős és részvételi demokrácián alapuló államra, valamint a civil szférából kiinduló támogató társadalmi tevékenységek széles bázisára van szükség.

Szentes Tamás és szerzőtársai jól alkalmazzák a közgazdaságtan határmezsgyéin elhelyezkedő és más társadalomtudományok területén született munkák meglátásait, egyes munkáik ismerete átüt a sorokon, így Kornai [2007] (181–182. o.) kritikája, a közgazdászok „*befelé fordulása*” a jelen esetben nem áll fenn.² A könyv jól alkalmazza a pozitív értelemben vett *interdiszciplináris* megközelítésmódot: hangsúlyozza, hogy a társadalomtudományokban az egyoldalú elemzések korlátozottan érvényesíthetők, és a normatív célú vizsgálatoknak a gazdasági, politikai, társadalmi folyamatokat a természeti környezetbe és kultúrába beágyazódva kell elemezniük.

Kisebbségi formai hiányosságok kiküszöbölhetőek lettek volna. Például számos ábraszöveg vagy -aláírás hiányos vagy téves,³ ezek a szöveges magyarázat következtében szerencsére egyértelművé válnak, így az olvasást helyenként kissé körülményessé teszik ugyan, de a megértést gyakorlatilag nem nehezítik.

A könyv végkicsengése *optimista*, amennyiben a tágan értelmezett *fejlődés nem pályafüggő folyamat*, hanem elérhető, bár állandó erőfeszítéseket igényel, azaz nem következik be automatikusan, valamint az egyszer már elért, jó irányú fejlődési pályáról is le lehet térni. Így a versenyképesség tekintetében is igaznak tűnik Kornai [2007] már említett könyvében a makrostabilitási kapcsolatban tett találó megállapítása: az „*nem egyetlen csata, hanem soha véget nem érő háború*” (76. o.).

Zárásként hangsúlyozzuk, hogy a könyv végkövetkeztetése szerint a fejlődés nem pályafüggő folyamat, a korábbi időszakok eredményei nem teszik automatikussá a jó irányt, és ez lényeges meglátás nemcsak *gyakorlati* szempontból, de az *elméletek* tekintetében is. Fontosnak tartjuk kiemelni a mű egy további erényét: a szerzők bizonyítják, hogy a közgazdászok politikai hovatartozás és személyes érdekelttség nélkül, tudományos alapon tehetnek jelentős megállapításokat a *gazdaságpolitika* számára.

² Ennek bizonyítékai például Ferge Zsuzsa szociológus, valamint egyes regionális kutatások körébe besorolható írások eredményeinek felhasználása (például Ekéné Zamárdi Ilona és Finta István munkái).

³ Például a 18. oldalon a 2. a és 2. b ábra, a 213. oldalon a 22. ábra, a 220. oldalon a 27. ábra, hogy csak néhányat említsünk.

Ismételten felhívjuk a figyelmet arra, hogy a két kötet együtt alkot egy egészet (ez számos oda-visszautalás is jelzi), együtt jelentenek egy referenciamunkát, amelyet nemcsak a *tudományban részt vevők* (egyetemi hallgatók, tanárok, kutatók) forgathatnak haszonnal, hanem a *gazdaságpolitika minden szereplője*, és az érdeklődő *szavazó állampolgár* is csak nyerhet az olvasás során, ami által a demokratikus választások minősége is javulhat.

Hivatkozások

- KORNAI JÁNOS [2007]: Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- RICZ JUDIT [2006]: Könyvismertető Szentes Tamás és munkaközössége (2005): Fejlődés–versenyképesség–globalizáció I. kötetéről. Külgazdaság, 9–10. sz. 83–89. o.
- SZENTES TAMÁS ÉS SZERZŐTÁRSAI [2005]: Fejlődés–versenyképesség–globalizáció, I. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Ricz Judit

Ricz Judit a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karának PhD-hallgatója (e-mail: judit.ricz@econ.unideb.hu).

HELYREIGAZÍTÁS

Előző számunkban Varga Júlia: Kiből lesz ma tanár? című cikk *Hivatkozásai*-ban hibásan jelent meg két tanulmány kiadója a 624. oldalon. Ezek helyesen:

HERMANN ZOLTÁN [2005]: A falusi kisiskolák és a méretgazdaságossággal összefüggő hatékonyságveszteségek. Megjelent: Hatékonysági problémák a közoktatásban. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

HERMANN ZOLTÁN–VARGA JÚLIA [2006]: Az oktatás finanszírozása. Megjelent: Jelentés a közoktatásról. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.